

שיח ושיג בפרשה - שבת שקלים - ערב ר"ח אדר.

"כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבְשִׁבְעַת יָצָא לְחֶפְשִׁי חָנֹם : " (כ"א, ב')

כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו, שנאמר " כִּי טוֹב לוֹ עֲמֹךְ : " (דברים טו, טז)

– עמך במאכל ועמך במשתה, שלא תהא אתה אוכל פת נקי והוא אוכל פת קיבר, אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש, אתה ישן על גבי מוכים והוא ישן על גבי תבן (קידושין כ).

התורה הסמיכה את הפסוק: "וְנִאֲלָה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִׂים לְפָנֶיהֶם : " (כ"א, א') לפסוק "כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי.. " (כ"א, ב')

ובהמשך כתוב: "מִכָּה אִישׁ נְמֹת מוֹת יוֹמֹת: " (כ"א, יב'),

"וְכִי יָזַד אִישׁ עַל רַעְהוֹ לְהַרְגוֹ בְּעֶרְמָה מֵעַם מְזַבְּחֵי תִקְחֻנּוּ לְמוֹת : " (כ"א, יד')

"וְיִמְכֶה אָבִיו וְאָמֹו מוֹת יוֹמֹת : " (כ"א, טו')

וראוי להבין מדוע המשפטים הראשונים נכתבו דווקא בנושאים אלו, הרי יש מצוות נוספות ואחרות שאולי בהן היה ראוי להתחיל את התורה?

לימדה אותנו התורה דרך יסוד ב"הלכות חיים", שהם הבסיס ליראת ה'. והחפץ לדעת עד כמה גדולה היא השמירה על כבוד האדם, ע"י כך, מובא מעשה נפלא בספר "טובך יביעו". התבוננות מעמיקה בו תסלול עבורנו את הדרך בנושא זה שהוא פרוץ במידה מרובה, ותוכיח לנו עד כמה יש להיזהר ולהקפיד שלא לבייש את רעהו:

מעשה במרון הגאון ר' חיים עוזר גרודז'נסקי זצ"ל, שהלך פעם ברחוב יחד עם כמה מתלמידיו ולפתע ניגש אליהם יהודי ושאל אם הרב מכיר רחוב מסוים.

למרות שהרחוב הוא היה בקצה העיר וכיוון ההליכה של הגרח"ע היה שונה, נטלו רבן של כל בני הישיבות יד ביד והלך עימם כמחצית השעה עד שהגיעו אל המקום המדובר, ואז הראה לו את הכתובת המזוויקת.

שאלו התלמידים את רבם: "היתכן? מדוע הקדיש לו רבנו כל כך הרבה זמן? וכי אי אפשר היה לעשות כפי שעושים בדרך כלל, דהיינו להראות לו את הכיוון. ובמקרה הגרוע, אם עדיין לא ימצא את המקום, יוכל לשאול בדרכו אדם נוסף מדוע צריך ללכת איתו עד לשם?"

השיב להם רבי חיים עוזר: "וכי לא הבחנתם שהיהודי הזה מגמגם, כבד פה וכבד לשון והייתה לו בושה גדולה להציג את שאלתו בפניי. אם לא הייתי הולך איתו יד ביד עד הרחוב, היה נאלץ להתבייש עוד פעם ועוד פעם כדי להשיג את מבוקשו. כדי למנוע בושה מיהודי שווה לעשות את הדרך שהלכנו עמו!"

כך הייתה ראייתם של גדולי ישראל את הזולת, להסתכל צעד אחד קדימה, ובעיקר להבין ולחדור לנפש הזולת.

זו הסיבה שהפרשה מתחילה דווקא בעבד עברי, השפל, הבזוי והמסכן כי רצתה התורה ללמדנו להתייחס לכל אדם באשר הוא אדם פְּיָרִי פְּפִיּוֹ שֶׁל הַקֶּב"ה. (אור דניאל)

ישראל לסגולתו

סגלה לדרשן ששכח דבר בדרשתו

דְרָשׁוֹן הַדּוֹרֵשׁ, וְנִשְׁכַּח מִמֶּנּוּ דָבָר בְּשַׁעַת דְרָשׁתּוֹ. יִשָּׂא עֵינָיו לְה' בְּאוֹתוֹ רָגַע שְׂיוֹשִׁיעוֹ וַיִּזְכְּרֵהוּ אֶת אֲשֶׁר שָׁכַח, וַיִּזְכֹּר מַעֲשֵׂה בְמִשָּׁה רַבְּנֵי הַמּוֹבָא בְּמִדְרָשׁ הַשֵּׁיךְ לְעִנְיָן זֶה (ילקו"ש, שמות, תט"ו):

בְּשַׁעַת שְׁנֵיתָן מִשָּׁה לְעַם יִשְׂרָאֵל חֲשַׁבּוֹן עַל תְּרוּמַתְם לַמִּשְׁכָּן, אָמַר לָהֶם: בּוֹאוּ וְאֲתֶן לָכֶם חֲשַׁבּוֹן, נִכְנְסוּ כָּל יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁהוּא יוֹשֵׁב וּמְחַשֵּׁב - שָׁכַח אֶלְף וְשִׁבְעַת מֵאוֹת וְחַמְשִׁים שְׁקָל שֶׁעָשָׂה בָּהֶם נוֹיִם לְעַמּוּדִים, הַתְחִיל מִשָּׁה יוֹשֵׁב וְתַמָּה, אָמַר עֲכָשׁוּ יַחְשְׁדוּנִי... מִדָּה הָאִיר הַקֶּב"ה עֵינָיו וְרָאָה אוֹתָם עוֹשִׂים נוֹיִם לְעַמּוּדִים וְנִזְכֹּר מִדָּה וְאָמַר: "וְאֵת הָאֶלְף וְשִׁבְעַת מֵאוֹת וְחַמְשִׁים עָשָׂה נוֹיִם לְעַמּוּדִים".

אמת

יח כְּשֵׁאִין אֶמֶת אֵין חֶסֶד. גַּם אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִם בְּנֵי-אָדָם.

מעלת הכנסת אורחים

ב. גדולה הכנסת אורחים, יותר מהשכמת בית המדרש. ולכן אדם שיש לו שיעור קבוע, ובא לו אורח בדיוק בשעה שצריך לצאת לשיעור תורה, אם אין בבית מי שידאג לאורח כראוי, וגם אין לו אפשרות להביא את האורח לשיעור, ישאר בבית וידאג לאורח כפי כבודו.

איתא במסכת שבת (קכז.): אמר רבי יוחנן, גדולה הכנסת אורחים כהשכמת בית המדרש. ורב דימי אמר יותר מהשכמת בית המדרש. ופסק הראב"ה (שבת סימן רסז) כרב דימי שגדולה הכנסת אורחים מהשכמת בית המדרש. וכן הוא בשו"ת תרומת הדשן (סימן עב).

והגאון רבי דוד שפרבר בשו"ת אפרקסתא דעניא חלק ב (אורח חיים סימן עד) הקשה, מדוע לא העתיק הרמב"ם לא את דברי ר' יוחנן ולא את דברי רב דימי להלכה. ותיירץ, דמאחר שהרמב"ם העתיק דברי רב שאמר "גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכניה", אם כן הוא הדין או כל שכן שגדולה הכנסת אורחים מהשכמת בית המדרש, ושמע מינא דסבירא ליה להרמב"ם כרב דימי.

וטוב עין יראה בספר אהבת חסד (חלק ג פרק א) שפסק כרב דימי, שהכנסת אורחים גדולה מהשכמת בית המדרש. ועל פי זה כתב, שאם השכים לילך לבית המדרש ונזדמן לו אורחים, מוטב יותר שיתעסק במצוה זו, כשאין לו בביתו מי שיקבלם כהוגן [שאם יש מי שידאג להם, הלא קיימא לן שאם נזדמן לפניו מצוה כשהוא עוסק בתלמוד תורה, ותוכל המצוה להעשות על ידי אחרים, אין מבטלים תלמוד תורה כדי לקיים המצוה, והוא הדין כשהוא בדרך לשיעור תורה. ותלמוד תורה כנגד כולם. וכן כתב הנצי"ב בספרו העמק שאלה (סימן יא אות ב)].

ולפעמים באים אורחים נכבדים ביותר, ומן הראוי שהוא בעצמו ישמש לפנייהם לכבודם, אף שיש בבית מי שיוכל לדאוג להם. וכן מצינו בגמרא בבא מציעא (פו:) שבגלל שהשתמש אברהם אבינו בשלוחו ליקח מים [שנאמר יקח נא מעט מים], פיחת את המצוה, ושילם לו הקדוש ברוך הוא גם כן על ידי שליח, משום שהאורחים היו נכבדים ביותר, כי היו מלאכים ונתלבשו בדמות אנשים, והיה צריך הוא בעצמו לשמש אותם ולכבדם, [ואף על גב שהיה לא ידע מזה, מכל מקום לקיחת המים שהיה על ידי שליח לא היה לפי כבודם], ועל כן לא היה עבור זה שכרו כל כך גדול. (הרב אברהם ישראל)

משהו לנשמה

בספר "תנועת המוסר" מובא סיפור על מסירותו הנפלאה של רבי ישראל סלנטר

להצלת ילד מידי שוביו:

בזמן עלות ניקולאי הראשון על כסא המלוכה ברוסיה השתנה היחס ליהודים לרעה. גזירות רבות ניתכו עליהם. באותה תקופה נגזרה גזירת "הרקרוטים" האכזרית. הרוסים היו חוטפים ילדי ישראל ומוסרים אותם למלכות לשם עבודת צבא ממושכת.

בחלקה של העיירה סלנט נפלה הגזירה לתת ילד אחד לצבא עיני ראשי הקהל התחילו לפזול לעבר משכנות הדלים כמנהג הימים ההם. באותם ימים נקלעה לסלנט אלמנה עניה, שהיתה מחזרת על הפתחים ומנגנת בתיבת נגינה כמקובל בסביבה ההיא היא הלכה בלויית בנה הקטן, שהיה אוסף את הפרוטות שהיהודים היו זורקים לה, ממנוי הקהל חטפו את הילד מידי אמו, שינו את שמו לשם אחר מילדי המקום ורשמו אותו לעבודת הצבא לשם מילוי חובתם למלכות. זעקות האלמנה העניה הרקיעו שחקים. דעתה נטרפה עליה, היא התרוצצה מבית לבית, דפקה על דלתות גבאי העיר, אך ללא הועיל.

באותו זמן הגיע רבי ישראל לסלנט לביקור לשבת. האשה בראותה לפניו איש נשוא פנים נפלה לרגליו והתחננה שיציל את ילדה. ר' ישראל הקשיב לסיפור דבריה, הרגיע אותה וביקשה לבוא לאחר שבת. בליל שבת ובשבת בבוקר, הלך ר' ישראל לבית הכנסת להתפלל ולא דיבר עם איש מאומה בענין זה. אחרי תפילת שחרית, באו כל נכבדי המקום לאכסנייתו של רבי ישראל לקידוש. אחרי שקידשו על היין, קם פתאום ר' ישראל ממקומו בקצף נורא והתחיל לנזוף במסובים ולכנותם בשם רוצחים וגונבי נפשות. בהיותו מכיר את ראשי הקהל, פנה לכל אחד באופן אישי. לאחד אמר: "הרי צדיק אתה וקושר את מטפותך על הצואר בשבת, כדי לא לטלטל אף במקום עירוב, ואילו לעבור על הפסוק: "גונב איש ומכרו מות יומת" לא איכפת לך?" לשני אמר: "הרי אתה מחזר אחרי מצוות ומדקדק בקלה כבחמורה, ואילו למסור נפש מישראל לשמד מותר?" לשלישי אמר: "הרי אתה מדקדק במצה שמורה, באתרוג מהודר, ואילו לעבור על הלאו: "כל אלמנה ויתום לא תענון", שיש עליו מיתה בידי שמים, אין אתה חושש?" וכן לרביעי וכן לחמישי. הקהל נדהם ונבהל מפניו ולא יכלו לפצות פה לענות לו. ר' ישראל קפץ ממקומו כאילו הכישו נחש, ותוך זעקה מרה שאסור להימצא בחברת רשעים עזב בבהלה את הבית ובאמצע יום השבת עזב את העיר.

השמועה עברה מבית לבית. נזיפתו הצורבת של ר' ישראל, גאון וצדיק הדור, ובריותו מהעיירה העליבה אותם עלבון נוקב ויורד עד תהום הנפש. גם ראשי הקהל, האחראים לחטיפה, הכירו בחטאם והחליטו לשחרר את הילד החטוף ולפייס את ר' ישראל, אולם, לא נמצא איש בכל העיירה שהיה לו העוז ללכת בשליחות זו ולהסתכל בפניו של ר' ישראל עד שר' אליהו מקרטינגה, שהיה באותו מעמד, קיבל זאת על עצמו. אחרי חיפושים רבים הוא מצא את ר' ישראל מהלך בין ההרים שבתחומי העיר שקוע במחשבות נוגות. אחרי שגילה לו ר' אליהו ששחררו את הילד החטוף נאות ר' ישראל לשוב אל העיירה.

מסופר שכאשר בטלה גזירת הרקטורים ושוב לא חטפו את ילדי ישראל לצבא הצאר הרוסי, שמח רבי ישראל שמחה גדולה מאד. שמחתו על ישועת ה' והצלתו היתה כה גדולה עד שהוא גער בתלמידיו על שלא ברכו את ברכת "הטוב והמטיב" בשם ומלכות. (מורשת אבות).